

KAMARÁS István: A munkások és az olvasás. (Matematikai szakértő Sárdy Péter.) Bp. Népművelési Propaganda Iroda, 1969. 201 p. /A Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadványai 33./ - (Száma a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban 3-4202.)

Az utóbbi években egyre nő az érdeklődés a kulturális forradalom elért eredményeinek elemzése iránt. Különösen az iskolázás és az olvasás kérdései foglalkoztatják a művelődés szakembereit. A különböző társadalmi rétegek gyermekei számára az egyenlőbb iskoláztatási esélyek biztosítása nyilvánvalóan a leghathatósabb segítség az ún. "magas kultúra" szélesebb körű elsajátításához. Az olvasás viszont - és ezen belül a szépirodalommal való kapcsolat - az egyik legjobb, legérzékenyebb mutatója annak, hogyan is alakult a műveltség és társadalom viszonya.

Kamarás István könyve az olvasást igen tág értelemben tárgyalja, és ezzel túllép az eddigi olvasásszociológiai kutatásokon. Vizsgálódási körébe vonja az ujság- és folyóiratolvasási szokásokat éppenugy, mint az olvasóknak az ismeretterjesztő irodalomhoz, a szakirodalomhoz és természetesen a szépirodalomhoz való viszonyát. De szélesíti vizsgálódásai horizontját azzal is, hogy nem elégszik meg az olvasás rétegenként eltérő gyakoriságának vagy a betűterjesztő intézmények szerepének elemzésével, hanem megpróbál mélyebbre ásni. Keresi az érdeklődés és a hatás alakulásának szociológiai összetevőit, az érdeklődés nagyobb összefüggéseit, és megvizsgálja, hogy vajon az ujság kedvelt rovatai és a szépirodalom iránti érdeklődés motivumai mutatnak-e valami koherenciát egy-egy tipikus olvasói-társadalmi csoporton belül. Külön figyelmet szentel annak is, hogy az olvasás, illetve általában a műveltség, a művelődés milyen helyet foglal el a különböző végzettségű, képzettségű munkásolvasók értékrendszerében.

A könyv alapjául szolgáló vizsgálat, amelyet a Könyvtártudományi és Módszertani Központ és a Szakszervezetek Országos Tanácsa közösen szervezett, 2600 munkásra terjedt ki, az ország különböző részeiből, tehát - az 1961-es népszámlálási adatok alapján - a magyarországi munkásság mintegy két ezrelékére. A kiválasztás módszere biztosította, hogy az adatok, ha nem is bizonyos torzulásoktól mentesen, de lényegében reprezentálják a magyar munkásosztály olvasási szokásait.

A vizsgálat eredményei azt mutatják, - amit nagyjából az eddigi kutatások is bizonyítanak -, hogy a napilapok olvasása ebben a rétegben szinte teljesen általános; a segédmunkásoknak is mintegy 90 %-a, a közép- vagy főiskolát végzetteknek pedig 98 %-a olvas napilapot. Ennél izgalmasabb és beszédesebb adatok az ujság különböző rovatainak kedveltségi arányai. A megkérdezettekkel öt intenzitási fokba soroltatták be a különböző rovatokat, így pontrendszer képzésével viszonylag érzékeny skálát kaptak az egyes rovatok népszerűségének tükrözésére. Az eredmények szerint a lista élén 317 ponttal a rendőrségi, bűnügyi hírek állnak. A sport valamivel mögöttük marad. A politika 228 ponttal a még mindig előkelő hatodik helyet foglalja el, az elbeszélések, folytatásos regények a hetediket. A film- és szinikritikák 199 ponttal a 11. helyre szorultak, de ennél is lejjebb, a 18. helyen találjuk 153 ponttal a könyvismertetések és utolsó előtti helyen a kulturális vitákat. Ezek az adatok önmagukban is gondolkozásra késztetnek - elsősorban arról, hogy vajon a művészetek területén a napilapok mennyire töltik be feladataikat. Kikhez is szólnak tulajdonképpen, ha a vizsgált munkásolvasók között a színházra, filmre, könyvekre vonatkozó ismertetések, kritikák, viták ilyen kevés visszhangra lelnek? Az adatok természetesen munkásrétegenként igen eltérőek. Például a politikai hírek rendszeres olvasói között a férfiak éppen kétszerte nagyobb aránnyal szerepelnek, mint a nők. A mások iránti érdeklődés a nőknél inkább a személyesebb vonatkozású, a saját problémáikkal közvetlenebbül érintkező cikkfajták kapcsán mutatkozik meg. Ez a tény azért érdemel különös figyelmet, mert - amint látni fogjuk - összezseng a nők szépirodalmi érdeklődésének jellegzetességével.

A könyvolvasók aránya, a könyvolvasás gyakorlatára vonatkozó adatokat a szerző összevetette az eddigi olvasásvizsgálatok adataival. Arra az eredményre jutott, hogy a KKTK négy évvel ezelőtti vizsgálatához képest jelentősen nőtt az olvasók száma is. Ezt elsősorban azzal magyarázza, hogy a 8 általános iskolát sem végzettek száma az utóbbi évben mintegy 10 %-kal csökkent. A vizsgált munkásrétegekben 47,9 % a rendszeres olvasók, 27,3 % a könyvvel csak alkalmoszerű kapcsolatban állók és 24 % a nem olvasók aránya. Mint minden eddigi ilyen irányú vizsgálat, ez is világosan bizonyítja, hogy az iskolázottságnak milyen nagy szerepe van az olvasás rendszerességének alakulásában. Ujszerű viszont a szerzőnek az a megállapítása, hogy azonos iskolai végzettségű munkások között ma a szakképzettség megléte vagy hiánya is lényegesen befolyásolja az olvasási igényt.

Jelentős helyet szentel a vizsgálat annak is, hogy az olvasott könyvekhez milyen forrásokból jutnak az olvasók; mi a szerepe az egyes munkásrétegekben a könyvtárnak, a könyvvásárlásnak és a baráti könyvkölcsönzésnek. Az adatok azt mutatják, hogy az iskolázottság emelkedésével növekszik a könyvvásárló - tehát a könyvért anyagi áldozatot is hozó - munkások aránya. Ugyanebben a csoportban viszont valamelyest csökken a könyvtár szerepe. Az utoljára olvasott könyveknek átlag 24,4 %-át kölcsönözték a könyvtárból, ez az arány azonban csak 21,2 % az érettségizetteknél és a legmagasabb a 8 osztályt végzett munkásoknál.

A tanulmány ebből érdekes - de véleményem szerint további bizonyítást igénylő - következtetést von le. A munkások többsége eljutott már arra a fokra, hogy könyvet vásároljon, családi könyvtárat gyűjtsön, ugyanakkor ez a szint kényelmes megoldásra is csábítja; nincsenek - írja a szerző - referenz-szintű igényei, érdeklődési köre nem specializálódik, de nem is szélesedik, így rászokik a könyvtár nélküli olvasásra, abban a tévhitben, hogy saját könyvtára és a könyvesbolt kielégítheti minden szükségletét. Vitatható, hogyan értékeljük azt az igen magas szintet, amikor az olvasó - bár elhagyja a könyvtárat - saját könyvtár gyűjtéséhez kezd és ezért anyagi áldozatot is hajlandó hozni.

Hallatlanul érdekes része a vizsgálatnak az az igény- és hatáskutatás, amit Kamarás István végzett az elolvasott könyvekkel kapcsolatban. Az olvasott könyvek műfajonkénti és szerzőnkénti preferenciavizsgálatával együtt ez teszi ki a tanulmány nagyobbik részét. Érdekesek és tanulságosak tipológiai az- zal kapcsolatban, hogy belső vagy külső indítékok, illetve véletlenek határozzák meg a könyv kiválasztását. Részletesen elemzi az olvasók igényeit és sok újszerű megállapítást tesz az igénytípusok közötti kapcsolatokról.

Mindennek ismertetésére természetesen nincs mód egy rövid recenzióban. De azt talán sikerült érzékeltetni, hogy Kamarás István könyve, a KMK és a SZOT vizsgálata hézagpótló munka. Hézagpótló, mert először vállalkozik speciálisan a munkásosztály olvasási szokásainak vizsgálatára. Mégpedig sokoldalú összefüggésében, az eddigi magyar és nemzetközi tapasztalatokat hasznosítva, a szakirodalom alapos ismeretében teszi ezt. Így lehetőséget nyújt a téma iránt általában érdeklődőknek, de különösen a szakembereknek arra, hogy az eddigieknél sokoldalubb és alaposabb tényanyag alapján értsenek egyet vagy vitázzanak megállapításaival, és főleg hogy ez ismeretek birtokában tervezzék munkájukat.

H. SAS Judit